УДК 811.16:821.16.09::929 Чарота, И.

IN MEMORIAM

БЕЛОРУСКИ СЛАВИСТА ИВАН ЧАРОТА (16.09.1952–7.11.2024)

Седмог новембра 2024. године упокојио се професор Иван Алексејевич Чарота, истакнути белоруски слависта, еминентни стручњак за словенске књижевности и културе, књижевно превођење и компаративистику, инострани члан САНУ (од 2009), члан удружења књижевника Белорусије, Русије и Србије. Био је дугогодишњи шеф Катедре за словенске књижевности на Филолошком факултету Белоруског државног универзитета у Минску. Захваљујући његовој преводилачкој и издавачкој делатности српска јавност се упознала са многим делима белоруског и руског књижевног наслеђа, а јавност у Белорусији и Русији – са делатношћу истакнутих српских књижевника и православних мислилаца. Добитник је многих награда и признања, укључујући орден Светог Саве 3. степена Српске православне цркве и награду Републике Белорусије „За духовни препород". Памтићемо га као човека који је Србију носио у срцу, осећао духовну припадност и Белорусији и Србији. Неретко је за себе говорио да није само Белорус већ „Белосрбин". То је рекао и у приступној беседи *Белоруско-српски односи као научни проблем* 2015. године у САНУ истакавши: „Проучавање белоруско-српских веза неизбежно доноси осећање заједништва, сродства. Зато се ја изјашњавам као Белосрбин" (*Глас*, CDXXVII, Одељење језика и књижевности, бр. 30, Београд: САНУ, 2017, с. 65).

Иван Чарота рођен је 16. септембра 1952. године у селу Лишчики у околини Бреста, на тромеђу пограничном подручју између Белорусије, Украјине и Пољске. Може се рећи да се од детињства формирао као слависта широког профила, једнако добро разумејући руски, белоруски, украјински и пољски језик. Дипломирао је 1974. године на Групи за руски језик и књижевност Филолошког факултета Белоруског државног универзитета у Минску. Након три године рада у школској настави у Гродненској области, запослио се 1977. године на Филолошком факултету у Минску где је радио до краја живота. Магистарску дисертацију под насловом „Стваралаштво М. А. Шолохова и књижевни процес у Југославији (1956–1986)" одбранио је 1986. године у Лењинграду, а докторску дисертацију „Белоруска књижевност 20. века и процеси националног самоопредељења" 1998. године на матичном факултету у Минску. Године 1999. изабран је у звање професора. Формирао је и око две деценије водио Катедру за словенске књижевности на Филолошком

факултету. Катедра је од оснивања 1993. до данас више пута мењала назив, али смо од свих њених имена споменули управо оно најмилије професору.

На другој години основних студија Иван Чарота бира спецкурс из српског језика код Вере Лумбине, првог предавача српског језика у Белорусији. Од тада и током целог живота био је одан србистици и шире – славистици. Деведесетих година прошлог века, када су на Филолошком факултету у Минску по први пут уведене студијске групе за више словенских језика (који су пре тога имали само статус другог словенског језика на русистици и белорусистици), професор Чарота се активно залагао за то да се покрене и група за српски језик и књижевност, упркос мањку наставничког кадра, што је успео да оствари 1997/98. године када је тај смер уписало првих 15 студената. У наредним годинама поставио је научни и методолошки темељ за наставу српске књижевности у Белорусији, припремио више генерација студената и постдипломаца, уложио све могуће напоре како би обезбедио потребне материјале и литературу.

Поставивши у средиште својих научних интересовања словенске књижевности и културе и истражујући њихове везе, Иван Чарота је неуморно градио духовне и културне мостове између Белорусије, Србије, Русије и других словенских земаља. Желео је да се у Белорусији формира школа славистике као једне комплексне, интегралне дициплине. Говорио је да су сваки конкретан менталитет и култура „уписани" у шире културне кругове и да се могу у потпуности разумети само у ширем контексту, да је славистици неопходна интеграција резултата научних истраживања језика, књижевности, историје, религије, филозофије... Говорио је о јединству и уједињењу словенских народа што је данас посебно актуелно.

Библиографија професора Чароте броји преко 600 научних, научно-методолошких и књижевно-критичких радова. Међу њима су монографије посвећене савременој белоруској књижевности и питањима националног идентитета, као и књижевној компаративистици: *Беларуская савецкая літаратура за мяжой* (Минск, 1988, у коауторству), *Советская литература в связях и взаимодействиях: Начала сравнительного и системного анализа* (Минск, 1989), *Пошук спрадвечнай існасці: Беларуская літаратура XX стагоддзя ў працэсах нацыянальнага самавызначэння* (Минск, 1995). Своја размишљања о идентитету и култури Белоруса, али и Срба професор Чарота је такође изнео у великом броју чланака, интервјуа, јавних говора. Радио је и на књизи *Белорусскость: исторический и культурологический аспекты*, којом је наставио бављење темама из докторске дисертације и монографије *Пошук спрадвечнай існасці* из 1995. године, али, на жалост, ту књигу није завршио.

Белоруско-српске књижевне и културне везе теме су следећих књига професора Чароте: *Белорусија и Србија: Трагом узајамног упознавања и*

деловања (Шабац, 2016), *Иоанн Пичета (1844–1920)* (Минск, 2024). Иван Чарота је аутор библиографије белоруско-југословенских књижевних веза, објављене у београдским издањима *Мостови* (1989, бр. 2) и *Преводилац* (1990–1991), као и у приручнику *Югаславянскія літаратуры і культуры* (Минск, 1999, у коауторству).

Књижевном превођењу су посвећени његови приручници: *Мастацкі пераклад на беларускую мову: Асновы тэорыі і практычныя рэкамендацыі* (Минск, 1997), *Тэорыя і практыка мастацкага перакладу* (Минск, 2011).

Питањима Српске и Белоруске православне цркве, културе, језика посвећен је зборник студија и есеја *Беларуская мова і Царква* (Минск, 2000), као и зборник *Сербская Праваслаўная Царква* (Минск, 1998).

Проучавајући најважније догађаје српске историје и њихову перцепцију у култури и историографији, истражујући српску традицију и обичаје, професор Чарота је, пажљивим одабиром текстова више аутора, приредио зборнике: *Косовская битва продолжается*: на русском и белорусском языках / составление, подготовка материалов и перевод И. Чароты (Минск, 2000), *Народ сербскі: яго абрады і звычаі, святы і святыні*: зборнік артыкулаў / склаў, частку пераклаў і агул. рэд. здзейсніў І. А. Чарота, вып. 1 и 2 (Минск, 2006, 2009 и 2012) – током припреме зборника *Народ сербскі* руководио је преводилачким тимом студената-србиста. Такође је приредио колективни зборник радова*: Беларусы пра Сербію і Югаславію* / Укладанне, прадмова і каментарыі Івана А. Чароты (Минск, 2015).

Иван Чарота је приређивач низа антологија које су српску јавност упознале са белоруском поезијом, за које је пажљиво бирао грађу, писао предговоре и белешке о ауторима, припремао дословне преводе текстова ради будућег књижевног превода. Међу њима је *Антологија белоруске поезије* (Београд, 1993), чије друго издање (2012) садржи 141 песму 68 најзначајнијих белоруских аутора у преводу Миодрага Сибиновића на српски, као и *Антологија лирике источних Словена*, на 4 језика (Београд, 2000), *Испод крила роде. Антологија савремене бјелоруске поезије* (Подгорица, 2014). Објављена је и збирка *Јанко Купала. Наслеђе* (Београд, 2020). Такође је професор Чарота приређивач антологија белоруске и руске духовне поезије и прозе: *Насустрач Духу. Анталогія беларускай хрысціянскай паэзіі* (Минск, 2001), *Насустрач Духу. Анталогія беларускай хрысціянскай прозы* (Минск, 2002), *Слово и Дух. Антология русской духовной поезии XX–XXI вв.* (Минск, 2003, 2005, 2010), српско издање: *У сусрет Духу. Антологија белоруске хришћанске поезије* (Београд, 2019).

Значајну пажњу Иван Чарота је посветио и словенским бајкама приредивши више збирки: *Югаславянскія казкі* / уклад., прадм., камент., пер. з серб.- харв., слав. і макед. моў І. Чароты (Минск, 1999), *Мовы ўсяго*

жывога: Сербскія народныя казкі / уклад., пер. з серб., прадмова І. А. Чароты (Минск, 2007), *Падарунак ад усяго сэрца: казкі славянскіх народаў* / Уклад., прадм. і камент. І. Чароты / Пераклад калектыўны (Минск, 2013), *Златна птица – белоруске народне бајке* / Приредио и предговор написао Иван А. Чарота; превела са белоруског Дајана Лазаревић (Београд, 2020). Предговоре Ивана Чароте многим антологијама и збиркама, његову беседу из 2015. године у САНУ, као и низ његових чланака (у преводу Д. Лазаревић) објавио је Институт за политичке науке у Београду као посебну књигу есеја и студија *Видици једног Белоруса – Белосрбина* (Београд, 2023).

За потребе наставе српске књижевности на Филолошком факултету у Минску Иван Алексејевич приредио је антологију на српском језику у 5 књига: *Српска књижевност. Антологија текстова. Књ. I–V* (Минск, 2002–2007). У сарадњи са М. Ђерковићем припремио је и антологију *Сербская паэзія* / Уклад. М. Джэркавіч, І. Чарота (Минск, 1989). Такође је за потребе наставе припремио приручнике са осмишљеним темама, текстовима одабраних аутора, задацима, вежбама, литературом за студенте: *Гісторыя сербскай літаратуры: практыкум* (Минск, 2006), *Сербская літаратурная крытыка: вучэб.-метад. дапаможнік* и *Основы сербистики: учеб.-метод. пособие* (два последња у коауторству са Аном Наумовом, Минск, 2021 и 2022).

Професор Чарота је на Филолошком факултету у Минску био ментор приликом израде више десетина мастер радова и докторских дисертација, неке од којих су објављене као монографије (Л. Циманович, *Русские импульсы в творчестве Петра II Петровича Негоша*, Минск, 2017; А. Наумова, *Феномен культурного пограничья в творчестве Иво Андрича*, Минск, 2018). Подржао је и српску белорусистику. У оквиру мастер програма *Дијалог култура* на Филолошком факултету у Београду припремили смо заједно наставни програм за предмет *Српско-белоруске културне и књижевне везе* за мастер студенте и планирали долазак Ивана Чароте у Београд као гостујућег професора, у чему га је, нажалост, спречила пандемија и каснија дешавања.

Иван Чарота је аутор преко 1000 превода књижевних и богословских текстова. Преводио је поезију, прозу, научне радове из области књижевности, културологије, историје и геополитике. Превео је на белоруски и руски језик бројна дела српских великана и савремених писаца – владике Николаја Велимировића, Јустина Поповића, патријарха Павла, Бранислава Нушића, Иве Андрића, Добрице Ћосића, Горана Петровића, Драгослава Михаиловића, Гроздане Олујић, Драгана Лакићевића, Љиљане Хабјановић-Ђуровић и многих других аутора. Сваки од тих превода (на пример, романа Иве Андрића *На Дрини ћуприја*, објављен на белоруском 1993) представљао је озбиљан подухват који је захтевао изузетно познавање српског језика и целог културно-историјског контекста. Стваралаштво познатих српских аутора као

што су Бранислав Нушић, Иво Андрић, Десанка Максимовић, Добрица Ћосић и други, као и његову перцепцију у Белорусији, анализирао је у значајном броју научних чланака. Преводио је и са белоруског језика на српски.

Посебно место у преводилачкој делатности Ивана Чароте заузимају преводи библијских и богословских текстова. Покренуо је едицију *Сербское богословие 20 века* за коју је превео велики број дела представника Српске православне цркве. Радио је више од 25 година у саставу Библијске комисије на преводу Светог Писма и богослужбених текстова, са (старо)грчког и црквенословенског језика на белоруски. Више пута је истицао да је то био јединствени, саборни подухват. Комплетан *Новы Запавет Госпада нашага Іісуса Хрыста објављен је 2017. године и представља једини белоруски превод Новог Завета за који је Белоруска православна црква дала свој благослов. Резултат терминолошког рада Комисије је и Кароткі царкоўнаславянска-беларускі слоўнік праваслаўнай лексікі* (Минск, 2022), чији је један од аутора Иван Чарота. *Био је* члан Издавачког савета Белоруске православне цркве, извршни уредник белоруског часописа *Праваслаўе*. Био је члан 11 редакција периодичних издања, научни саветник издавачке куће *Белоруска енциклопедија* за јужнословенска питања, уредник великог броја зборника научних радова и материјала конференција.

Иван Чарота је био је активан друштвени радник. Један је од оснивача Одбора за подршку Срба и Црногораца и организације *Белорусија – Сестра Србије*, вишегодишњи председник друштва *Белорусија – Србија*. Уложио је пуно труда да прикупи средства за подршку жртвама НАТО бомбрадовања 1999. године, а у наредним годинама за подршку српским црквама и манастирима на Косову. О значају Косова за Србију често је говорио у јавности, а којим речима је то објашњавао својим студентима у Белорусији, открио је у интервјуу приликом последње посете Србији 2024. године: „Косово и Метохију Срби ни са чим не могу упоредити. У њиховој свести су непромењиве категорије ‘косовски завет’, ‘косовски архетип’… то је камен темељац српске нације, српске државе, Српске цркве, српске самоспознаје, српског културног бића” (више у: *Печат*, бр. 835, 5.12.2024).

Професор Чарота је учествовао на великом броју друштвених и црквених догађаја. Радовао се освећењу Храма Светог Саве у белоруском граду Борисову 25.01.2020, а пре свега неколико месеци присуствовао је чину освећења камена темељца за храм Светог Саве у Минску (16.08.2024), за који је планирано да ће представљати умањену копија истоименог храма у Пећи.

Опраштајући се од професора Чароте, митрополит Мински и Заславски, Патријаршијски Егзарх целе Белорусије Венијамин је написао: „В своих филологических трудах Иван Алексеевич всегда помнил, что *Слово было у Бога, и Слово было Бог*...” (Портал БПЦ, 10.11.2024). Професор Чарота је, за-

иста, о филолошком позиву увек говорио као о служењу Речи Божијој: „Литература – это не профессия, не ремесло. Литература – это нечто большее. Это призвание. Господь призывает человека для служения Слову, Словесности" (интервју на руском језику „Если уж начал служить Слову…" за новине *Вечерний Брест*, 7–8.01. 2005).

У предговору *Антологији белоруске поезије* (2012), говорећи о значају књижевног дела једног од својих омиљених белоруског песника, Максима Богдановича, професор Чарота истиче: „То дело је, пре свега, инспирисано покушајем националног самоопредељења не путем негације, отуђивања и конфронтирања. Белоруску идеју његов аутор није афирмисао одвојено од заједничких корена, у супротстављању историји руског и других сродних народа, који су укључени у европски и светски контекст" (с. 15). На исти начин се може окарактерисати књижевно и научно дело самог Ивана Чароте, који је цео живот посветио служењу Богу, Речи, словенству.

Изражавам наду да ће нове генерације слависта неговати и развијати све што нам је оставио у аманет. Поновићу речи професора Чароте из поменуте *Антологије* (с. 24): „И сваки народ, ма колико био сматран „малим", верује да су његове песме потребне њему, и Богу који свима једнако завештава Истину, Добро и Лепоту у Речи... Нека се ова нада потврди песмама које су долетеле из Беле Руси у Бели Град!"

Светлана Гољак[*]
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
svetlanagoljak@yahoo.co.uk

* https://orcid.org/0009-0008-7072-182X